CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
VERICA TRSTENJAK
prezentate la 17 iulie 2008 [1]

I — Introducere

1. În prezenta cauză, instanța de trimitere dorește să știe dacă articolele 28 CE-30 CE se opun unei dispoziții din Legea belgiană din 14 iulie 1991 privind practicile comerciale și informarea și protecția consumatorilor (denumită în continuare „Legea belgiană privind protecția consumatorilor"), în temeiul căreia, în cazul contractelor la distanță, vânzătorul nu poate cere consumatorului niciun avans sau vreo plată înainte de împlinirea termenului de renunțare de șapte zile lucrătoare. În cadrul prezentei analize, trebuie de asemenea să se stabilească dacă articolele din tratat menționate se opun interpretării specifice pe care autoritățile belgiene o dau dispoziției menționate din Legea belgiană privind protecția consumatorilor, potrivit căreia, la încheierea unui contract la distanță, vânzătorul nu poate solicita consumatorului numărul cardului său de credit, chiar dacă vânzătorul se angajează să nu îl utilizeze pentru a încasa plata înainte de împlinirea termenului de renunțare. Astfel, prezenta cauză abordează aspectele importante ale vânzării prin internet și ale plăților aferente acesteia efectuate cu carduri de credit datorită cărora vânzarea prin internet este deopotrivă facilitată și încurajată.

2. Într-un context mai larg, prezenta cauză ilustrează foarte bine faptul că și modalitățile și condițiile de plată a prețului de cumpărare trebuie să se adapteze evoluției contractului de vânzare. În dreptul roman, contractul de vânzare, de exemplu, era executat astfel încât vânzătorul preda bunul cumpărătorului primind totodată de la acesta prețul vânzării [2]; cele două obligații erau, așadar, executate simultan. Odată cu evoluția contractului de vânzare, modalitățile și condițiile plății s-au schimbat în mod considerabil, iar aceste schimbări au fost și mai însemnate în urma dezvoltării noilor tehnologii. Modalitățile de plată care trebuie să contribuie la securitatea plății, la simplificare și, dacă este posibil, la protecția tuturor părților interesate trebuie, așadar, să se adapteze și ele dezvoltării tehnologiilor care permit gestiunea și comerțul electronic. Analizând prezenta cauză, trebuie să avem în vedere de asemenea faptul că gestiunea și comerțul electronic, precum și plățile aferente acestora efectuate cu carduri de credit vor fi, în viitor, cu mult mai răspândite decât în prezent.

3. În cadrul analizei în raport cu articolul 29 CE este abordat, în prezenta cauză, aspectul important al definirii măsurilor cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export

1 — Limba originală: slovena.

2 — Watson, A., *Roman Law & Comparative Law*, The University of Georgia Press, Atena și Londra, 1991, p. 45, Korošec, V., *Rimsko pravo*, I. del, Uradni list, Ljubljana, 2005, p. 277.

care, potrivit unei jurisprudențe constante, se limitează numai la măsurile adoptate de statele membre prin care se limitează în mod specific exportul și care tratează diferit, în drept sau în fapt, comerțul interior și fluxurile comerciale către export și care, în acest fel, asigură avantaje pieței naționale.

II — Cadrul juridic

A — *Dreptul comunitar*

4. Directiva 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 1997 privind protecția consumatorilor cu privire la contractele la distanță (denumită în continuare „Directiva 97/7”) prevede în considerentul (14) următoarele:

„întrucât consumatorul nu are posibilitatea de a vedea produsul în mod concret sau de a aprecia natura serviciului furnizat înainte de încheierea contractului; întrucât ar trebui să se prevadă un drept de renunțare la contract, în lipsa prevederilor contrare ale […] directive[i] […]”

5. Potrivit articolului 6 din Directiva 97/7:

„(1) Pentru orice contract la distanță, consumatorul dispune de un termen de cel puțin șapte zile lucrătoare pentru a se retracta din contract, fără penalități și fără indicarea vreunui motiv. Singurele cheltuieli care pot fi imputate consumatorului datorită exercitării dreptului său de a se retracta sunt costurile directe de returnare a mărfurilor.

Termenul de exercitare a acestui drept curge:

— pentru bunuri, de la data recepției de către consumator, atunci când obligațiile prevăzute la articolul 5 au fost îndeplinite;

[…]

(2) În cazul în care dreptul de retractare a fost exercitat de către consumator în conformitate cu prezentul articol, furnizorul este obligat să ramburseze gratis sumele plătite de consumator. Singurele cheltuieli care pot fi imputate consumatorului datorită exercitării dreptului de retractare sunt costurile directe ale returnării bunurilor. Rambursarea trebuie efectuată cât mai curând posibil și, în orice caz, în termen de treizeci de zile.

(3) Cu excepția cazului în care părțile au convenit altfel, consumatorul nu își poate exercita dreptul de retractare prevăzut la alineatul (1) în ceea ce privește contractele:

[…]

— pentru furnizarea de bunuri confecționate după specificațiile prezentate de consumator sau personalizate în mod clar sau care, după natura lor, nu pot fi returnate sau sunt susceptibile a se deteriora sau a se perima rapid;

[…]”

6. Potrivit articolului 8 din Directiva 97/7:

„Statele membre asigură existența unor măsuri corespunzătoare pentru a permite consumatorului:

— să ceară anularea unei plăți în caz de utilizare frauduloasă a cardului său de plată, în cadrul unui contract la distanță reglementat de prezenta directivă;

— în caz de utilizare frauduloasă, să fie ori recreditat cu sumele plătite ori acestea să îi fie restituite.”

7. Potrivit articolului 14 din Directiva 97/7:

„Statele membre pot introduce sau menține, în domeniul reglementat de […] directivă, dispoziții mai stricte, compatibile cu prevederile tratatului, pentru a asigura un nivel mai ridicat de protecție a consumatorului. Aceste dispoziții cuprind, după caz, interzicerea,

pentru motive de interes general, a comercializării pe teritoriul lor a anumitor produse sau servicii, în special medicamente, prin contracte la distanță, cu respectarea prevederilor tratatului."

B — *Convenția de la Roma*

8. Convenția privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, deschisă spre semnare la Roma la 19 iunie 1980 (denumită în continuare „Convenția de la Roma") prevede la articolul 5, intitulat „Contracte încheiate de consumatori", următoarele:

„(1) Prezentul articol se aplică contractelor care au ca obiect furnizarea de bunuri mobile corporale sau de servicii unei persoane, consumatorul, pentru o utilizare care poate fi considerată diferită de activitatea sa profesională, precum și contractelor destinate finanțării unei astfel de furnizări.

(2) Prin excepție de la dispozițiile articolului 3, alegerea de către părți a legii aplicabile nu poate duce la lipsirea consumatorului de protecția pe care i-o asigură dispozițiile imperative ale legislației din țara în care își are domiciliul:

— dacă încheierea contractului a fost precedată în această țară de o propunere expresă sau de publicitate și dacă consumatorul a îndeplinit în această țară actele necesare încheierii contractului sau

— dacă cocontractantul consumatorului sau reprezentantul acestuia a primit comanda din partea consumatorului în această țară sau

— dacă contractul este o vânzare de mărfuri, iar consumatorul s-a deplasat din această țară într-o altă țară și a făcut acolo comanda, cu condiția ca voiajul să fi fost organizat de vânzător în scopul de a-l incita pe consumator să încheie o vânzare.

(3) Prin excepție de la dispozițiile articolului 4 și în lipsa alegerii efectuate potrivit articolului 3, aceste contracte sunt guvernate de legea țării în care consumatorul își are

domiciliul în situația în care au fost încheiate în împrejurările descrise la alineatul (2) al prezentului articol.”

În cazul exercitării dreptului de renunțare prevăzut la alineatele (1) și (2), vânzătorul este obligat să ramburseze gratis sumele plătite de consumator. Rambursarea trebuie efectuată în termen de 30 de zile de la data renunțării.

[…]”

C — *Dreptul belgian*

9. În Belgia, dreptul consumatorului de a renunța la un contract la distanță este reglementat de articolul 80 din Legea belgiană privind protecția consumatorilor.

III — Situația de fapt, acțiunea principală și întrebarea preliminară

11. Santurel Inter BVBA (denumită în continuare „Santurel”), al cărei administrator este domnul L. Gysbrechts, este o societate specializată în vânzarea angro și en détail de suplimente alimentare. Cea mai mare parte a vânzărilor este realizată prin intermediul site-ului său de internet, iar articolele comandate sunt expediate prin poștă.

10. Potrivit articolului 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor:

„Fără a aduce atingere dispozițiilor articolului 45 alineatul (1) din Legea din 12 iunie 1991 privind creditul de consum, consumatorului nu îi poate fi cerut niciun avans sau vreo plată înainte de împlinirea termenului de renunțare de șapte zile lucrătoare prevăzut la alineatul (1).

12. În urma unei plângeri depuse de un client francez, administration de l'inspection économique (Administrația inspecției economice belgiene) a desfășurat o anchetă în urma căreia atât Santurel, cât și domnul L. Gysbrechts au fost inculpați pentru încălcarea dispozițiilor Legii belgiene privind protecția consumatorilor referitoare la vânzările la distanță. Aceste încălcări au constat în

special în nerespectarea interdicției prevăzute la articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor de a cere consumatorului un avans sau plata înaintea împlinirii termenului de renunțare de șapte zile lucrătoare. Mai exact, este vorba despre nerespectarea interpretării pe care autoritățile belgiene o dau acestei dispoziții, în temeiul căreia este interzis să se ceară consumatorului numărul cardului său de credit înainte de expirarea termenului de renunțare de șapte zile lucrătoare.

13. În procesul penal, tribunal de première instance de Dendermonde a condamnat fiecare inculpat la plata unei amenzi de 1 250 de euro. Părțile au declarat apel la Hof van Beroep te Gent, care a adresat Curții o întrebare preliminară referitoare la conformitatea dispoziției belgiene citate anterior cu dreptul comunitar.

14. Potrivit instanței de trimitere, interdicția prevăzută la articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor prezintă riscul ca vânzătorul belgian să obțină cu dificultate plata pentru livrările către părți stabilite în alte state membre, ceea ce este cu atât mai probabil în cazul sumelor mici reprezentând prețul de vânzare pentru suplimentele alimentare. Instanța de trimitere susține opinia acuzaților potrivit căreia o asemenea interdicție constituie o piedică nejustificată în calea liberei circulații a mărfurilor în interiorul Comunității.

15. În aceste condiții, prin Ordonanța din 20 martie 2007, instanța de trimitere a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Legea belgiană din 14 iulie 1991 privind practicile comerciale și informarea și protecția consumatorilor constituie o măsură cu efect echivalent interzisă în temeiul articolelor 28 CE-30 CE, în măsura în care această lege națională prevede, la articolul 80 alineatul (3), o interdicție de a cere consumatorului un avans sau orice plată în cursul termenului de renunțare obligatoriu și, prin urmare, această lege nu exercită aceeași influență de fapt asupra schimburilor naționale de mărfuri și asupra operațiunilor care se încheie cu resortisanți dintr-un alt stat membru, iar această situație creează o piedică de fapt în calea liberei circulații a mărfurilor, principiu consacrat la articolul 23 CE?”

IV — Procedura în fața Curții

16. Ordonanța de trimitere a fost primită la Curte la 19 aprilie 2007. În cursul procedurii scrise, Santurel, guvernul belgian și Comisia Comunităților Europene au prezentat observații. În ședința din 20 mai 2008, guvernul belgian și Comisia au prezentat observații orale și au răspuns la întrebările Curții.

V — Argumentele părților

17. Potrivit *Santurel*, articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor trebuie interpretat în sensul că, în cadrul unei vânzări la distanță, vânzătorul poate cere cumpărătorului numărul cardului de credit dacă, făcând aceasta, se angajează să nu utilizeze acest număr pentru a încasa plata înaintea expirării termenului de renunțare. Santurel susține că interpretarea potrivit căreia este interzis să se ceară numărul cardului de credit în cadrul unei vânzări la distanță este contrară articolelor 28 CE-30 CE. În acest sens, aceasta face trimitere, pe de o parte, la cauza Dassonville [3] și, pe de altă parte, la cauza Keck și Mithouard [4] și susține că interpretarea Legii belgiene privind protecția consumatorilor, potrivit căreia vânzătorul nu poate cere consumatorului numărul cardului său de credit, nu afectează, în fapt, în același fel exportul și vânzarea pe teritoriul Belgiei. Santurel apreciază că această interpretare a legii belgiene constituie un obstacol de fapt în calea liberei circulații a mărfurilor și, prin urmare, o măsură cu efect echivalent unei restricții cantitative, interzisă de Tratatul CE.

18. În observațiile scrise, *guvernul belgian* susține că articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor este conform cu tratatul, întrucât este vorba despre o măsură de protecție suplimentară a consumatorilor, întemeiată pe articolul 14 din Directiva 97/7. Guvernul belgian admite, desigur, că această dispoziție prezintă pentru vânzătorul belgian un anumit nivel de risc ca acesta să nu primească plata pentru marfa expediată în străinătate. Dar această dispoziție nu este, potrivit guvernului belgian, contrară dreptului comunitar. Deși Curtea a constatat totuși că dispoziția belgiană în litigiu constituie o măsură cu efect echivalent în sensul articolului 28 CE, această măsură este justificată de rațiuni de protecție a consumatorilor. Aceasta urmărește să garanteze consumatorului posibilitatea de a-și exercita în mod eficace dreptul la renunțare. Potrivit guvernului belgian, această dispoziție este proporțională pentru a atinge obiectivul protecției consumatorilor.

19. În cadrul ședinței, guvernul belgian a explicat și faptul că în Belgia era în curs de adoptare un decret regal care ar reglementa un sistem de plată în cazul vânzărilor la distanță, care ar fi lipsit de riscuri pentru consumator, protejând în același timp și vânzătorul. În cadrul acestui sistem de plată, consumatorul ar plăti prețul de cumpărare în contul unei părți terțe independente, dar la expirarea termenului de renunțare suma ar fi transferată vânzătorului. Guvernul belgian a mai explicat faptul că, în cadrul unei vânzări la distanță, vânzătorul nu putea limita posibilitățile consumatorului de a alege între mai multe moduri de plată.

20. În legătură cu influența pe care articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor o exercită asupra importului, *Comisia* susține că această dispoziție poate avea, de asemenea, o influență asupra contractelor de vânzare încheiate de vânzătorii din alte state membre cu cumpărători stabiliți în Belgia, întrucât

3 — Hotărârea din 11 iulie 1974 (8/74, Rec., p. 837).
4 — Hotărârea din 24 noiembrie 1993 (C-267/91 și C-268/91, Rec., p I-6097).

articolul 5 alineatul (2) din Convenția de la Roma permite consumatorilor să invoce nivelul de protecție existent în Belgia, superior celui existent în statul membru al acestora. În analiza sa, Comisia pornește de la definiția măsurilor cu efect echivalent, enunțată în Hotărârea Dassonville [5], și începe apoi analiza în temeiul Hotărârii Keck și Mithouard [6]. În ceea ce privește această ultimă cauză, Comisia consideră că dispoziția belgiană vizează toți operatorii și afectează în același mod, în drept, produsele naționale și produsele importate. În ceea ce privește efectul, în fapt, al dispoziției belgiene în litigiu, Comisia consideră că revine instanței naționale sarcina de a efectua această apreciere. Cu toate că se pare că sarcina în fapt asupra produselor importate este superioară și că dispoziția belgiană constituie în consecință o măsură cu efect echivalent unei restricții cantitative, Comisia consideră că este posibil ca această măsură să fie justificată în temeiul protecției consumatorilor și că măsura este proporțională.

21. În legătură cu influența exercitată asupra exporturilor, Comisia consideră că articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor nu constituie o măsură cu efect echivalent în sensul articolului 29 CE. În pofida faptului că dispoziția în litigiu poate să afecteze mai mult comerțul cu alte state membre decât comerțul intern din Belgia, în prezenta cauză nu este vorba despre o măsură care are ca obiect sau ca efect restrângerea în mod specific a fluxurilor exporturilor în sensul cauzei Groenveld [7] și a jurisprudenței ulterioare acestei cauze. În cadrul ședinței, Comisia a propus Curții să modifice definiția măsurilor cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export și să le definească drept măsuri „care au ca efect restrângerea exporturilor și care stabilesc o diferență de tratament între comerțul în interiorul unui stat membru și export”. Or, în temeiul acestei noi definiții, Comisia constată că dispoziția belgiană în litigiu constituie o măsură cu efect echivalent în sensul articolului 29 CE. Desigur, este posibil să fie justificată această măsură prin protecția consumatorilor, dar aceasta nu este, potrivit Comisiei, conformă principiului proporționalității.

VI — Aprecierea avocatului general

A — *Introducere*

22. În prezenta cauză, instanța de trimitere întreabă dacă articolele 28 CE, 29 CE și 30 CE se opun unei prevederi a Legii belgiene privind protecția consumatorilor care, în

5 — Citată la nota de subsol 3.
6 — Citată la nota de subsol 4.
7 — Hotărârea din 8 noiembrie 1979 (15/79, Rec., p. 3409).

cazul contractelor la distanţă, interzice să se solicite consumatorului orice avans sau plată înainte de expirarea termenului de renunţare de şapte zile lucrătoare prevăzut în Directiva 97/7. Cu toate că instanţa naţională a formulat întrebarea în sensul că urmăreşte să se stabilească dacă articolul 29 CE se opune chiar textului dispoziţiei belgiene, din ordonanţa de trimitere reiese că instanţa naţională doreşte să afle dacă respectivele articole din Tratatul CE se opun interpretării realizate, în practică, a dispoziţiei Legii belgiene privind protecţia consumatorilor, şi anume că vânzătorul nu poate solicita consumatorului numărul cardului său de credit, deşi se angajează să nu îl utilizeze pentru a încasa plata înainte de expirarea termenului de renunţare de şapte zile lucrătoare. În această privinţă, trebuie arătat că, potrivit unei jurisprudenţe constante, revine Curţii sarcina să furnizeze instanţei de trimitere toate elementele de interpretare proprii dreptului comunitar care pot fi utile pentru soluţionarea cauzei cu care este sesizată, indiferent dacă această instanţă s-a referit sau nu s-a referit la acestea în enunţul întrebărilor sale [8]. În consecinţă, atunci când Curtea apreciază dacă dreptul comunitar se opune unei dispoziţii a dreptului naţional, aceasta trebuie să ţină seama de conţinutul pe care îl are această dispoziţie în temeiul interpretării pe care i-o dau autorităţile belgiene [9].

23. Trebuie arătat în primul rând că, prin adoptarea dispoziţiei în litigiu, Belgia a exercitat posibilitatea de care beneficiază în temeiul articolului 14 din Directiva 97/7, care permite statelor membre să adopte sau să menţină, în domeniul reglementat de [...] directivă, dispoziţii mai stricte. Cu toate acestea, aceste dispoziţii mai stricte trebuie să fie compatibile cu tratatul [10], astfel cum se prevede în mod expres la articolul menţionat. În consecinţă, întrebarea care se pune în prezenta cauză este dacă dispoziţiile tratatului privind libera circulaţie a mărfurilor se opun dispoziţiei belgiene în litigiu.

24. În prezentele concluzii, vom analiza mai întâi întrebarea preliminară din perspectiva articolului 28 CE, după aceea din perspectiva articolului 29 CE. În cadrul analizei bazate pe articolul 29 CE, vom examina în primul rând întrebarea în temeiul jurisprudenţei valabile în prezent, iar ulterior vom analiza şi vom aprecia eventualele motive care justifică modificarea acestei jurisprudenţe şi, în sfârşit, vom propune, în temeiul articolului 29 CE, un răspuns la întrebarea preliminară în temeiul noilor criterii modificate de apreciere.

8 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 12 decembrie 1990, SARPP (C-241/89, Rec., p. I-4695, punctul 8), Hotărârea din 29 aprilie 2004, Weigel (C-387/01, Rec., p. I-4981, punctul 44), şi Hotărârea din 11 septembrie 2007, Céline (C 17/06, Rep., p. I-7041, punctul 29).

9 — Astfel, Curtea s-a pronunţat, de exemplu, în cauza Siemens (Hotărârea din 19 noiembrie 1996, C-42/95, Rec., p. I-6017) cu privire la problema dacă dreptul comunitar se opunea unei jurisprudenţe pe care o dezvoltase Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiţie din Germania). În doctrină, a se vedea, în ceea ce priveşte luarea în considerare a interpretării pe care autorităţile belgiene o atribuie unei dispoziţii naţionale, Bieber, R., Epiney, A., şi Haag, M., *Die Europäische Union*, ediţia a şasea, Nomos, Baden-Baden, 2005, p. 280 şi 281, punctul 128; în legătură cu luarea în considerare a interpretării dreptului naţional în cadrul unei proceduri în constatarea neîndeplinirii obligaţiilor de către un stat membru, a se vedea Lenaerts, K., Arts, D., şi Maselis, I., *Procedural Law of the European Union*, ediţia a doua, Sweet & Maxwell, Londra, 2006, p. 162, punctul 5-056.

10 — Curtea a confirmat ea însăşi acest aspect în Hotărârea din 11 decembrie 2003, Deutscher Apothekerverband (C-322/01, Rec., p. I-14887, punctul 64).

B — *Aprecierea întrebării preliminare în temeiul articolului 28 CE*

25. Prin intermediul întrebării preliminare, instanța de trimitere dorește să afle, mai întâi, dacă articolul 28 CE se opune dispoziției în litigiu a Legii belgiene privind protecția consumatorilor. În această privință, Comisia susține că, atunci când cumpărătorul belgian achiziționează o marfă de la un vânzător stabilit în alt stat membru, articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor poate avea un efect asupra importului mărfii respective în Belgia. În acest caz, consumatorul belgian poate, într-adevăr, să se prevaleze de articolul 5 alineatul (2) din Convenția de la Roma, prin care obține aplicarea în privința contractului a legii țării în care are reședința obișnuită. Împărtășim analiza Comisiei potrivit căreia o asemenea problemă poate să apară, în practică, și atunci când se invocă regulamentul cunoscut sub numele Roma I [11], dar afirmațiile Comisiei sunt fără legătură cu situația de fapt din acțiunea principală.

26. Într-adevăr, situația de fapt din acțiunea principală nu privește importul unei mărfi în Belgia, ci, dimpotrivă, exportul acesteia din Belgia. În consecință, articolul 28 CE nu este relevant pentru faptele din acțiunea principală. În cazul în care rezultă în mod vădit că interpretarea dreptului comunitar solicitată nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectului litigiului din acțiunea principală sau atunci când problema are un caracter ipotetic, Curtea poate refuza să se pronunțe asupra unei întrebări preliminare adresate de o instanță națională [12].

27. În consecință, considerăm că nu este necesar un răspuns al Curții la întrebarea preliminară din perspectiva articolului 28 CE.

11 — Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I) (JO L 177, p. 6) va fi aplicabil, potrivit articolului 29, începând cu 17 decembrie 2009, cu excepția articolului 26, care se aplică de la 17 iunie 2009. Potrivit articolului 6 alineatul (1), contractele încheiate cu consumatorii sunt „reglementate de legea statului în care își are reședința obișnuită consumatorul, cu condiția ca profesionistul: (a) să își desfășoare activitatea comercială sau profesională în țara în care își are reședința obișnuită consumatorul; sau (b) prin orice mijloace, să își direcționeze activitățile către țara în cauză sau către mai multe țări, printre care și țara în cauză, și ca respectivul contract să se înscrie în sfera activităților respective”. Potrivit alineatului (2) al acestui articol, părțile contractante pot alege legea aplicabilă unui contract; această alegere, „cu toate acestea, […] nu poate priva consumatorul de protecția acordată acestuia prin dispoziții de la care nu se poate deroga prin convenție, în temeiul legii care, în lipsa unei alegeri, ar fi fost aplicabilă în conformitate cu alineatul (1)”.

12 — A se vedea, printre altele, Hotărârea din 16 decembrie 1981, Foglia (244/80, Rec., p. 3045, punctul 18), Hotărârea din 15 iunie 1995, Zabala Erasun și alții (C-422/93-C-424/93, Rec., p. I-1567, punctul 29), Hotărârea din 12 martie 1998, Djabali (C-314/96, Rec., p. I-1149, punctul 19), și Hotărârea din 17 aprilie 2008, Quelle (C-404/06, Rep., p. I-2685, punctul 20).

C — *Aprecierea întrebării preliminare în temeiul articolului 29 CE*

1. Aprecierea în temeiul jurisprudenței existente

28. În prezenta cauză, trebuie să se stabilească dacă articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor constituie o măsură cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export. Astfel cum am menționat deja, examinăm în prezenta analiză atât interdicția de a solicita un avans sau plata în cazul unui contract la distanță, care reiese chiar din modul de redactare al acestei dispoziții, cât și interpretarea specifică privind cardurile de credit pe care autoritățile naționale o atribuie acestei dispoziții, și anume aceea că vânzătorul nu poate în niciun caz să solicite consumatorului numărul cardului său de credit înainte de expirarea termenului de renunțare de șapte zile lucrătoare.

29. Spre deosebire de restricțiile cantitative în sine, pe care Curtea le-a definit în același mod în cadrul articolelor 28 CE și 29 CE [13], măsurile cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export sunt definite, în jurisprudență, în mod mult mai restrictiv decât măsurile cu efect echivalent unor restricții cantitative la import.

30. În jurisprudența anterioară, Curtea a interpretat măsurile cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export în același mod ca și pe cele la import. În cauza Bouhelier și alții [14], în care Curtea s-a pronunțat în 1977, aceasta a definit măsurile cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export drept măsuri care „restrângea[u], în mod direct sau indirect, efectiv sau potențial, comerțul intracomunitar” [15]. În elaborarea acestei definiții, Curtea s-a inspirat, așadar, din definiția măsurilor cu efect echivalent din cadrul articolului 28 CE, stabilită în Hotărârea Dassonville [16], în care aceasta declarase că reprezentau măsuri cu efect echivalent

13 — În Hotărârea din 12 iulie 1973, Riseria Geddo (2/73, Rec., p. 865, punctul 7), Curtea a declarat: „interzicerea restricțiilor cantitative vizează măsurile care au caracterul de interdicție totală sau parțială a importurilor, a exporturilor sau a tranzitului […]”.

14 — Hotărârea din 3 februarie 1977 (53/76, Rec., p. 197).

15 — Hotărâre citată la nota de subsol 14, punctul 16.

16 — Hotărâre citată la nota de subsol 3, punctul 5.

restricțiilor cantitative la import „orice reglementare comercială a statelor membre de natură să constituie, în mod direct sau indirect, efectiv sau potențial, un obstacol în calea comerțului intracomunitar” [17].

31. La doi ani după hotărârea pronunțată în cauza Bouhelier și alții, așadar în 1979, în cadrul articolului 29 CE, Curtea a restrâns radical această definiție prin Hotărârea Groenveld [18] în care a hotărât că articolul 29 CE (fostul articol 34 din Tratatul CE) include „măsurile care au ca obiect sau ca efect să restrângă în mod specific fluxurile de export și să stabilească astfel o diferență de tratament între comerțul intern al unui stat membru și comerțul extern al acestuia, în așa fel încât să asigure un avantaj deosebit producției naționale sau pieței interne a statului interesat în detrimentul producției sau al comerțului altor state membre” [19].

32. În jurisprudența ulterioară cauzei Groenveld, Curtea a confirmat în mod repetat această definiție (numită testul Groenveld) [20]. Curtea s-a îndepărtat parțial de la formularea enunțată în Hotărârea Groenveld numai în câteva cauze în care a omis jumătate din a treia parte a testului menționat („în detrimentul producției sau al comerțului altor state membre”). Trebuie menționate, cu titlu de exemple, cauzele Delhaize și Le Lion [21], Comisia/Belgia [22] și Sydhavnens Sten & Grus (FFAD/Københavns Kommune) [23]. Cu toate acestea, elementele esențiale ale testului Groenveld au rămas în vigoare până în prezent.

33. Testul Groenveld conține, așadar, trei condiții interdependente: în primul rând, obiectul sau efectul măsurii este de a restrânge în mod specific fluxurile de export; în al doilea

17 — Ulterior, Curtea a confirmat în repetate rânduri această definiție în cadrul articolului 28 CE. A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 9 decembrie 1981, Comisia/Italia (193/80, Rec., p. 3019, punctul 18), Hotărârea din 22 iunie 1982, Robertson și alții (220/81, Rec., p. 2349, punctul 9), Hotărârea din 18 mai 1993, Yves Rocher (C-126/91, Rec., p. I-2361, punctul 9), Hotărârea din 16 noiembrie 2000, Comisia/Belgia (C-217/99, Rec., p. I-10251, punctul 16), Hotărârea din 19 iunie 2003, Comisia/Italia (C-420/01, Rec., p. I-6445, punctul 25), Hotărârea din 2 decembrie 2004, Comisia/Țările de Jos (C-41/02, Rec., p. I-11375, punctul 39), Hotărârea din 26 mai 2005, Burmanjer și alții (C-20/03, Rec., p. I-4133, punctul 23), Hotărârea din 10 ianuarie 2006, De Groot en Slot Allium și Bejo Zaden (C-147/04, Rec., p. I-245, punctul 71), Hotărârea din 28 septembrie 2006, Ahokainen și Leppik (C-434/04, Rec., p. I-9171, punctul 18), și Hotărârea din 20 septembrie 2007, Comisia/Țările de Jos (C-297/05, Rep., p. I-7467, punctul 53).

18 — Hotărâre citată la nota de subsol 7.

19 — Hotărâre citată la nota de subsol 7, punctul 7.

20 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 14 iulie 1981, Oebel (155/80, Rec., p. 1993, punctul 15), Hotărârea din 7 februarie 1984, Jongeneel Kaas și alții (237/82, Rec., p. 483, punctul 22), Hotărârea din 27 martie 1990, Spania/Consiliul (C-9/89, Rec., p. I-1383, punctul 21), Hotărârea din 24 ianuarie 1991, Alsthom Atlantique (C-339/89, Rec., p. I-107, punctul 14), Hotărârea din 10 noiembrie 1992, Exportur (C-3/91, Rec., p. I-5529, punctul 21), Hotărârea din 22 iunie 1999, ED (C-412/97, Rec., p. I-3845, punctul 10), Hotărârea din 20 mai 2003, Consorzio del Prosciutto di Parma și Salumificio S. Rita (C-108/01, Rec., p. I-5121, punctul 54), Hotărârea din 20 mai 2003, Ravil (C-469/00, Rec., p. I-5053, punctul 40), Hotărârea din 2 octombrie 2003, Grilli (C-12/02, Rec., p. I-11585, punctul 41), și Hotărârea din 8 noiembrie 2005, Jersey Produce Marketing Organisation (C-293/02, Rec., p. I-9543, punctul 73).

21 — Hotărârea din 9 iunie 1992 (C-47/90, Rec., p. I-3669, punctul 12).

22 — Hotărârea din 24 martie 1994 (C-80/92, Rec., p. I-1019, punctul 24).

23 — Hotărârea din 23 mai 2000 (C-209/98, Rec., p. I-3743, punctul 34).

rând, măsura determină o diferenţă de tratament între comerţul intern al unui stat membru şi comerţul extern al acestuia; în al treilea rând, prin această măsură este asigurat un avantaj deosebit producţiei naţionale sau pieţei interne a statului interesat în detrimentul producţiei sau al comerţului altor state membre.

34. În opinia noastră, condiţiile menţionate anterior nu sunt îndeplinite în prezenta cauză.

35. Dispoziţia belgiană în litigiu şi interpretarea acesteia nu au ca obiect sau ca efect restrângerea specifică a fluxurilor de export pentru că această dispoziţie şi interpretarea sa nu privesc în mod specific exportul, ci interdicţia, în general, de a solicita o plată şi imposibilitatea de a solicita numărul cardului de credit înainte de expirarea termenului de renunţare.

36. De asemenea, această dispoziţie şi interpretarea sa nu determină diferenţe de tratament, nici în drept, nici în fapt, între comerţul intern al unui stat membru şi comerţul extern al acestuia. Din punct de vedere juridic, acestea îi privesc, într-adevăr, în aceeaşi măsură şi în acelaşi mod pe toţi vânzătorii, indiferent dacă aceştia îşi vând marfa în Belgia sau în afara Belgiei. La fel, influenţa de fapt exercitată de această dispoziţie şi de interpretarea sa este identică asupra vânzării în Belgia şi asupra vânzării în străinătate. Într-adevăr, în opinia noastră, nu poate fi acceptat argumentul citat de către instanţa de trimitere, potrivit căruia această măsură nu exercită aceeaşi influenţă de fapt asupra schimburilor naţionale de mărfuri ca asupra tranzacţiilor care intervin cu resortisanţii altor state membre.

37. Instanţa de trimitere arată că este mai dificil şi mai oneros să se recupereze sume de bani de la consumatori stabiliţi în alte state membre în cazul în care aceşti consumatori nu plătesc mărfurile comandate. Apreciem că acest argument nu este întemeiat. Într-adevăr, în lipsa oricăror date concrete nu putem deduce din această opinie că recuperarea acestor sume este mai dificilă şi mai oneroasă numai pentru că un consumator are reşedinţa obişnuită într-un alt stat membru. Faptul că un consumator are reşedinţa obişnuită într-un alt stat membru nu înseamnă în mod obligatoriu nici că întotdeuna vânzătorul va trebui să acţioneze în justiţie consumatorul în ţara în care acesta din urmă are reşedinţa obişnuită [24].

38. În această privinţă, trebuie observat că au fost adoptate deja de către Comunitate

24 — O competenţă asemănătoare nu este posibilă decât în cazurile şi potrivit condiţiilor enumerate la articolele 15-17 din Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consilului din 22 decembrie 2000 privind competenţa judiciară, recunoaşterea şi executarea hotărârilor în materie civilă şi comercială (JO L 12, p. 1, Ediţie specială, 19/vol. 3, p. 74).

numeroase măsuri în domeniul cooperării judiciare în materie civilă care au o incidență transfrontalieră și care sunt necesare bunei funcționări a pieței interne [25]. Potrivit articolului 65 CE, aceste măsuri includ ameliorarea și simplificarea comunicării și a notificării transfrontaliere a actelor judiciare și extrajudiciare, cooperarea în materie de obținere a probelor, precum și recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, favorizând în același timp totuși, prin aceste măsuri, compatibilitatea normelor de conflict și eliminând obstacolele din din calea bunei desfășurări a procedurilor civile. În lumina tuturor măsurilor comunitare citate nu putem considera întemeiată susținerea că va fi mai dificil pentru un vânzător stabilit într-un stat membru determinat să acționeze în justiție un consumator stabilit în alt stat membru. În plus, trebuie să se ia în considerare că Regulamentul de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă se va aplica în viitor în litigiile transfrontaliere, în cazuri precum cel din speță în care este vorba despre o sumă de valoare redusă [26].

39. În sfârșit, întrucât dispoziția belgiană nu are ca obiect sau ca efect să restrângă în mod specific fluxurile de export și având în vedere că măsura nu determină o diferență de tratament între comerțul intern al unui stat membru și comerțul extern al acestuia, această dispoziție nici nu asigură un avantaj deosebit al producției naționale sau al pieței interne a statului interesat în detrimentul producției sau al comerțului altui stat membru. Prin urmare, nici a treia condiție a testului Groenveld nu este îndeplinită.

40. În consecință, putem constata că în temeiul jurisprudenței existente, o dispoziție precum articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorului și interpretarea acesteia, potrivit căreia, în cursul termenului de renunțare de șapte zile lucrătoare, vânzătorul nu poate să solicite consumatorului numărul cardului de credit al acestuia, nu reprezintă o măsură cu efect echivalent unei restricții cantitative în sensul articolului 29 CE.

41. Trebuie însă să se aprecieze dacă, în ceea ce privește dezvoltarea generală a jurisprudenței referitoare la libertățile fundamentale și având în vedere criticile numeroase la care a

25 — În această privință, am cita în special Regulamentul (CE) nr. 44/20001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (JO L 12, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 3, p. 74), Regulamentul (CE) nr. 805/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 aprilie 2004 privind crearea unui Titlu Executoriu European pentru creanțele necontestate (JO L 143, p. 15, Ediție specială, 19/vol. 7, p. 3), Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de plată (JO L 399, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 9, p. 108), precum și propunerea de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă [COM(2005) 87 final – 2005/0020 (COD)]. În doctrină, în ceea ce privește câteva dintre regulamentele citate anterior, a se vedea, de exemplu, Rijavec, V., „Postopek potrditve Evropskega izvršilnega naslova", în *Podjetje in delo*, nr. 5/2007, p. 791, Stadler, A., „From the Brussels Convention to Regulation 44/2001: Cornerstones of a European law of civil procedure", în *Common Market Law Review*, nr. 6/2005, p. 1639, și Sujecki, B., „Das Europäische Mahnverfahren", în *Neue Juristische Wochenschrift*, nr. 23/2007, p. 1623.

26 — Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă (JO L 199, p. 1). Potrivit articolului 29 al doilea paragraf din regulament, acesta se aplica de la 1 ianuarie 2009

fost supusă în doctrină [27] jurisprudența actuală referitoare la măsurile cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export, este încă oportună menținerea în vigoare a testului Groenveld tratat mai sus.

2. Argumente în favoarea unei modificări a jurisprudenței

42. Mai multe argumente sunt în favoarea modificării jurisprudenței existente în ceea ce privește definiția măsurilor cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export.

43. Primul argument de care trebuie să se țină seama în această apreciere este următorul: din cauza restrictivității definiției în vigoare în prezent, numeroase măsuri ale statelor membre nu pot fi niciodată considerate ca măsuri cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export pentru că analizarea existenței unei discriminări impune, în mod obligatoriu, efectuarea unei comparații între incidența măsurii asupra mărfii vândute în statul membru de origine și incidența acesteia asupra mărfii exportate. Să presupunem că o marfă determinată este produsă într-un stat membru, însă că aceasta nu este destinată decât exportului și că nu este vândută pe piața internă. În acest exemplu nu putem determina niciodată dacă există diferențe de tratament între comerțul intern și comerțul extern, întrucât această marfă nu este comercializată pe piața internă; în consecință, nu putem nici să stabilim vreodată dacă o anumită măsură conferă un avantaj producției naționale sau pieței interne a statului membru interesat [28]. Or, exportul unei astfel de mărfi poate fi restrâns în mod considerabil, însă măsurile care îl restrâng nu pot fi considerate niciodată măsuri cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export.

44. Al doilea argument relevant pentru modificarea jurisprudenței existente este faptul că articolele 28 CE și 29 CE au același obiect [29] și că acestea se întemeiază pe același principiu, și anume eliminarea obstacolelor în calea fluxurilor de schimb intracomunitare. Cauzele Schmidberger [30] și Comisia/Austria [31] reprezintă o bună ilustrare a caracterului identic al acestui principiu și, în același timp, o indicație implicită a necesității armonizării definiției măsurilor cu efect echivalent la import și la export. La punctul 67 din Hotărârea Comisia/Austria, Curtea a afirmat

27 — A se vedea, de exemplu, Alexander, W., „Case 15/79, P. B. Groenveld BV v Produktschap voor Vee en Vlees", în *Common Market Law Review*, anul 17, 1980, p. 285, Füller, J. T., *Grundlagen und inhaltliche Reichweite der Warenverkehrsfreiheiten nach dem EG-Vertrag*, Nomos, Baden-Baden, 1998, p. 244, Oliver, P., „Some Further Reflections on the Scope of Articles 28-30 (Ex 30-36) EC", în *Common Market Law Review*, nr. 4/1999, p. 799 și următoarele, Müller-Graff, P.-C., în von der Groeben, H., Schwarze, J. (ed.), *Kommentar zum Vertrag über die Europäische Union und zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft*, ediția a șasea, Nomos, Baden-Baden, 2003, vol. 1, comentariul articolului 29 CE, p. 1082 și următoarele, punctul 19 și următoarele, Tizzano, A., *Trattati dell'Unione Europea e della Communità Europea*, Giuffrè, Milano, 2004, p. 295, Oliver, P., Roth, W.-H., „The Internal Market and the Four Freedoms", în *Common Market Law Review*, nr. 2/2004, p. 419, Piska, C. în Mayer, H. (ed.), *Kommentar zu EU- und EG-Vertrag*, Manz, Dunaj 2005, comentariul articolului 29 punctul 4, Barnard, C., *The Substantive Law of the EU*, Oxford University Press, Oxford, 2007, p. 171, Dawes, A., „Importing and exporting poor reasoning: worrying trends in relation to the case law on the free movement of goods", în *German Law Journal*, nr. 8/2007, p. 761 și următoarele.

28 — În acest sens, de asemenea Füller, J. T., *Grundlagen und inhaltliche Reichweite der Warenverkehrsfreiheiten nach dem EG-Vertrag*, citată la nota de subsol 27, p. 245.

29 — Füller, J. T., citată la nota de subsol 27, arată, de exemplu, la pagina 246 că ambele articole au același obiectiv de politică juridică.

30 — Hotărârea din 12 iunie 2003 (C-112/00, Rec., p. I-5659).

31 — Hotărârea din 15 noiembrie 2005 (C-320/03, Rec., p. I-9871).

că „articolele 28 CE și 29 CE, plasate în contextul lor, [trebuie] înțelese în sensul că tind la eliminarea tuturor obstacolelor directe sau indirecte, efective sau potențiale, din calea fluxurilor de schimb din comerțul intracomunitar". În această privință, Curtea s-a referit la punctul 56 din Hotărârea Schmidberger [32] în care, în mod similar, a pus pe același plan definiția măsurilor cu efect echivalent la import și la export. Evident, nu putem înțelege aceste două paragrafe ca o abandonare a jurisprudenței consacrate până în prezent, cu privire la articolul 29 CE, întrucât, pe parcursul aceleiași perioade, Curtea a pronunțat de asemenea Hotărârea Jersey Produce [33] în care a confirmat testul numit Groenveld și, prin urmare, definiția restrictivă a măsurilor cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export. Cu toate acestea, cele două cauze citate anterior arată că, în cadrul liberei circulații a mărfurilor – așadar atât la import, cât și la export –, este necesar să se pornească de la principiul eliminării obstacolelor din calea fluxurilor de schimb în comerțul intracomunitar [34]. În lumina acestui principiu, nu vedem rațiunea de a distinge atât de puternic definiția măsurilor cu efect echivalent la export de cea a măsurilor cu efect echivalent la import.

45. Al treilea argument pe care trebuie să îl luăm în considerare privește importanța unei interpretări coerente a ansamblului celor patru libertăți fundamentale: libera circulație a mărfurilor, a serviciilor, libera circulație a persoanelor și libera circulație a capitalurilor. Definiția măsurilor cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export rămâne încă unicul caz în care Curtea insistă pe necesitatea existenței unui tratament diferit pentru constatarea unei restricții în calea acestei libertăți [35].

46. În ceea ce privește libera circulație a mărfurilor, am afirmat deja mai sus că articolele 28 CE și 29 CE erau ambele întemeiate pe același principiu și că diferențele existente în definiția măsurilor cu efect echivalent restricțiilor cantitative la import și la export erau, prin urmare, nejustificate. În această privință ne raliem opiniei avocatutului general Capotorti care, în cauza Oebel, a insistat deja asupra temerii că un concept eterogen de măsuri cu efect echivalent în materia liberei circulații a mărfurilor ar da naștere unei confuzii. [36].

32 — Hotărâre citată la nota de subsol 30.

33 — Hotărâre citată la nota de subsol 20, punctul 73.

34 — În Hotărârea Schmidberger, Curtea a utilizat în mod expres o formulare care privește importul și exportul: „eliminarea tuturor obstacolelor […] *din calea fluxurilor de schimb în comerțul intracomunitar*" („odstraniti vse ovire […] *za trgovinske tokove v prometu znotraj Skupnosti*"; „l'élimination de toutes entraves […] *aux courants d'échanges dans le commerce intracommunautaire*"; „to eliminate all barriers […] *to trade flows in intra-Community trade*"; „[Beseitigung aller] Beeinträchtigungen *der Handelsströme innerhalb der Gemeinschaft*"). Hotărârea Schmidberger, citată la nota de subsol 30, punctul 56, și Hotărârea Comisia/Austria, citată la nota de subsol 31, punctul 67.

35 — Barnard arată că, în cazul liberei circulații a persoanelor și în cazul liberei circulații a serviciilor, analiza Curții nu limitează determinarea eventualului caracter discriminatoriu al măsurii; a se vedea Barnard, C., *The Substantive Law of the EU*, citat la nota de subsol 27, p. 171 și 172. Behrens afirmă că interpretarea libertăților fundamentale comunitare a evoluat de la o interdicție a discriminării la o interdicție a restricțiilor; a se vedea Behrens, P., „Die Konvergenz der wirtschaftlichen Freiheiten im europäischen Gemeinschaftsrecht", în *Europarecht*, nr. 2/1992, p. 148 și următoarele.

36 — Concluziile avocatului general Capotorti prezentate la 27 mai 1981 în cauza Oebel (hotărâre citată la nota de subsol 20), punctul 3. În același mod, avocatul general Gulmann a afirmat în cauza Delhaize că această cauză ridica problema dacă testul elaborat de Curte în cauza Groenveld era prea restrictiv. A se vedea Concluziile avocatului general Gulmann prezentate la 16 ianuarie 1992 în cauza Delhaize (hotărâre citată la nota de subsol 21).

47. În ceea ce priveşte libera circulaţie a serviciilor, trebuie să se sublinieze că şi în acest domeniu Curtea a pornit, la o anumită epocă, de la cerinţa unui tratament diferit pentru constatarea încălcării acestor dispoziţii [37], dar şi-a schimbat ulterior orientarea [38]. În materie de liberă circulaţie a persoanelor, Curtea, într-o jurisprudenţă mai veche, s-a limitat la interdicţia măsurilor discriminatorii ale statelor membre, dar a declarat ulterior că un obstacol în calea liberei circulaţii a persoanelor putea de asemenea să constituie o măsură nediscriminatorie [39]. Garanţia liberei circulaţii a capitalurilor include, de asemenea, mai mult decât simpla interdicţie a măsurilor discriminatorii; din jurisprudenţa Curţii rezultă că aceasta nu se limitează la măsurile discriminatorii, dar că ia în considerare mai ales noţiunea de restricţie în calea liberei circulaţii a capitalurilor [40].

48. Niciuna din libertăţile fundamentale – cu excepţia măsurilor cu efect echivalent restricţiilor cantitative în cadrul articolului 29 CE – nu se limitează, aşadar, numai la interdicţia măsurilor discriminatorii ale statelor membre; acestea iau în considerare mai mult interdicţia *restricţiilor* în calea acestor libertăţi. În această privinţă, definiţia extrem de restrictivă a măsurilor cu efect echivalent restricţiilor cantitative la export se îndepărtează în mod sensibil de interpretarea libertăţilor fundamentale.

3. Propunere de modificare a jurisprudenţei

49. În lumina argumentelor dezvoltate mai sus, considerăm că ar fi întemeiată o modificare de către Curte a aşa-numitului test Groenveld şi, în consecinţă, şi o modificare a definiţiei restrictive a măsurilor cu efect echivalent restricţiilor cantitative la export.

37 — A se vedea Hotărârea din 14 iulie 1994 Peralta (C-379/92, Rec., p. I-3453, punctul 51). În Hotărârea Peralta, Curtea a declarat, de exemplu, că măsura italiană care interzicea aruncarea de substanţe chimice nocive în mare nu era contrară dispoziţiilor din tratat cu privire la libera prestare a serviciilor pentru că privea toate navele fără deosebire, indiferent dacă acestea transportau marfă provenind din Italia sau din alte state membre, şi că nu făcea, prin urmare, diferenţă între serviciile prestate pentru produsele exportate şi cele prestate pentru produsele comercializate în Italia, după cum nu conferea avantaje speciale pieţei italiene, serviciilor de transport italiene sau produselor italiene.

38 — A se vedea Hotărârea din 25 iulie 1991, Säger (C-76/90, Rec., p. I-4221, punctul 12), şi Hotărârea din 10 mai 1995, Alpine Investments (C-384/93, Rec., p. I-1141). În cauza Alpine Investments, care privea „exportul" de servicii, Curtea a declarat că măsura luată de un stat membru putea să constituie o restricţie în calea liberei prestări a serviciilor chiar dacă era de aplicare generală şi nediscriminatorie şi chiar dacă nu avea ca obiect sau ca efect obţinerea unui avantaj în favoarea pieţei naţionale în raport cu prestatarii de servicii din alte state membre.

39 — În ceea ce priveşte libera circulaţie a lucrătorilor, a se vedea Hotărârea din 15 decembrie 1995, Bosman (C-415/93, Rec., p. I-4921, punctul 104), în care Curtea a plecat de la premisa existenţei unui obstacol în calea liberei circulaţii a lucrătorilor. În ceea ce priveşte libertatea de stabilire, a se vedea Hotărârea din 7 iulie 1988, Wolf şi alţii (154/87 şi 155/87, Rec., p. 3897, punctul 9), şi Hotărârea din 31 martie 1993, Kraus (C-19/92, Rec., p. I-1663, punctul 32). În doctrină, în ceea ce priveşte problematica discriminării şi a liberei circulaţii a persoanelor, a se vedea, de exemplu, Bernard, N., „Discrimination and Free Movement in EC Law", în *International and Comparative Law Quarterly*, nr. 1/1996, p. 83 şi următoarele, şi Daniele, L., „Non-Discriminatory Restrictions to the Free Movement of Persons", în *European Law Review*, nr. 3/1997, p. 191 şi următoarele.

40 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 4 iunie 2002, Comisia/Portugalia (C-367/98, Rec., p. I-4731), şi Hotărârea din 28 septembrie 2006, Comisia/Ţările de Jos (C-282/04 şi C-283/04, Rec., p. I-9141). În doctrină, a se vedea, de exemplu, Lenaerts, K., Van Nuffel, P., *Constitutional Law of the European Union*, ediţia a doua, Sweet & Maxwell, London, 2005, p. 240.

50. Pentru modificarea acestei definiții Curtea dispune, în principiu, de două posibilități. Prima posibilitate: aceasta poate aplica articolului 29 CE aceleași definiții dezvoltate în cadrul articolului 28 CE. Aceasta înseamnă că, pentru a defini măsurile cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export, aceasta aplică o formulare adaptată în mod corespunzător, reieșită din Hotărârea Dassonville [41], că admite în mod expres justificarea acestor măsuri în temeiul cerințelor imperative consacrate în Hotărârea Cassis de Dijon [42] și că modalitățile de vânzare nu intră în definiția acestor măsuri, în conformitate cu condițiile pe care le-a definit în Hotărârea Keck și Mithouard [43]. A doua posibilitate: Curtea poate formula definiția măsurilor cu efect echivalent în mod mai restrictiv decât în Hotărârea Dassonville, ceea ce poate, probabil, să justifice de asemenea neaplicarea la restricțiile la export a criteriilor enunțate în Hotărârea Keck și Mithouard. Chiar în cadrul celei de a doua posibilități, o măsură națională poate fi justificată prin cerințe imperative care reies din Hotărârea Cassis de Dijon.

51. Cele două posibilități prezintă avantaje și inconveniente. Avantajul celei de a doua posibilități este că evită o definiție largă a măsurilor cu efect echivalent restricțiilor cantitative, care ar include un număr infinit de măsuri ale statelor membre. Dar dacă am elabora această definiție în mod mai restrictiv, am reîntâlni problema principiilor adecvate pe baza cărora trebuie elaborată o astfel de definiție. Un inconvenient suplimentar prezentat de cea de a doua posibilitate este de asemenea faptul că elaborarea unei noi definiții speciale a măsurilor cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export ar conduce din nou la unele incoerențe în jurisprudența privind libera circulație a mărfurilor și libertățile fundamentale în general.

52. În consecință, în opinia noastră, este mai indicat ca definițiile, restricțiile și criteriile exprimate în Hotărârile Dassonville, Cassis de Dijon, precum și Keck și Mithouard să se aplice de asemenea interpretării articolului 29 CE. Dar această jurisprudență trebuie adaptată articolului 29 CE. Prin urmare, vom prezenta în cele ce urmează criteriile pe care Curtea ar trebui să le aplice atunci când va aprecia dacă este vorba de o măsură cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export.

53. În primul rând, propunem Curții să definească măsurile cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export ca fiind orice măsură a statelor membre de natură să constituie, în mod direct sau indirect, efectiv sau potențial, un obstacol în calea comerțului intracomunitar.

54. În această privință, trebuie avut în vedere faptul că o definiție atât de largă a măsurilor cu

41 — Hotărâre citată la nota de subsol 3.

42 — Hotărârea din 20 februarie 1979, Rewe-Zentral AG/Bundesmonopolverwaltung für Branntwein, cunoscută sub numele „Cassis de Dijon” (120/78, Rec., p. 649).

43 — Hotărâre citată la nota de subsol 4.

efect echivalent restricţiilor cantitative la export va cuprinde un număr foarte mare de măsuri [44]. În practică, aceasta înseamnă că toate condiţiile de producţie şi restricţiile acestora, toate măsurile care, într-un mod oarecare, majorează costurile de producţie [45] sau măsurile care privesc condiţiile de muncă ar putea, de exemplu, să constituie de asemenea măsuri cu efect echivalent. Aceasta ar putea avea ca efect faptul că am putea contesta măsurile statelor membre care nu sunt suficient legate de export.

55. În cazul importului unor mărfuri într-un stat membru determinat, posibilitatea ca factorii menţionaţi mai sus să exercite o influenţă nu există, întrucât mărfurile importate sunt produse în alt stat membru. Factorii citaţi nu pot, prin urmare, să influenţeze decât restricţiile la export din statul membru. Dar trebuie să subliniem că aceşti factori influenţează prea indirect restricţia la export. Prin urmare, trebuie să excludem posibilitatea ca aceştia să fie calificaţi ca fiind măsuri cu efect echivalent restricţiilor cantitative.

56. În consecinţă, propunem Curţii să restrângă definiţia măsurilor cu efect echivalent restricţiilor cantitative la export astfel încât să fie excluse din această definiţie măsurile care exercită o influenţă *prea aleatorie şi prea indirectă* asupra exportului. Amintim că, în jurisprudenţa privind articolul 29 CE pronunţată până la această dată, Curtea a exclus deja din câmpul de aplicare al articolului menţionat – fără a lua în considerare definiţia restrictivă a măsurilor cu efect echivalent restricţiilor cantitative la export – unele dintre măsurile citate anterior. În cauza Oebel [46], Curtea a declarat, de exemplu, că interdicţia muncii de noapte a brutarilor – prin urmare, o măsură care priveşte condiţiile de muncă – nu era o măsură cu efect echivalent restricţiilor cantitative la export. În cauza ED [47], Curtea a subliniat că posibilitatea ca dispoziţia Codului de procedură civilă italian, potrivit căreia nu era posibil să se comunice unui debitor într-un alt stat membru o somaţie de plată, avea o influenţă asupra vânzătorilor din statul membru respectiv, astfel încât aceştia din urmă ezitau să îşi vândă marfa în străinătate, era prea aleatorie şi indirectă *(trop aléatoire et indirecte, too uncertain and indirect, zu ungewiß und zu mittelbar)*, pentru a putea împiedica comerţul între statele membre [48]. De exemplu, Curtea a aplicat de asemenea acest criteriu în anumite cauze privind măsuri cu efect echivalent restricţiilor cantitative la import [49],

44 — Doctrina a remarcat de asemenea acest aspect. A se vedea, de exemplu, Füller, J. T., *Grundlagen und inhaltliche Reichweite der Warenverkehrsfreiheiten nach dem EG-Vertrag*, citată la nota de subsol 27, p. 245, Oliver, P., „Some Further Reflections on the Scope of Articles 28-30 (Ex 30-36) EC", în *Common Market Law Review*, nr. 4/1999, p. 800, Woods, L., *Free Movement of Goods and Services within the European Community*, Ashgate, Aldershot, 2004, p. 108, Oliver, P., şi Enchelmaier, S., „Free movement of goods: Recent developments in the case law", în *Common Market Law Review*, nr. 3/2007, p. 686, Enchelmaier, S., „The ECJ's Recent Case Law on the Free Movement of Goods: Movement in All Sorts of Directions", în *Yearbook of European Law*, 2007, p. 144.

45 — În von der Groeben, H., şi Schwarze, J. (ed.), *Kommentar zum Vertrag über die Europäische Union und zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft*, citat la nota de subsol 27, comentariul articolului 29 CE, p. 1081, punctul 15, Müller-Graff, P.-C., atrage în mod special atenţia asupra faptului că o definiţie atât de largă ar include şi măsuri care ar majora costurile de producţie.

46 — Hotărâre citată la nota de subsol 20.

47 — Hotărârea din 22 iunie 1999, ED (C-412/97, Rec., p. I-3845).

48 — Hotărâre citată la nota de subsol 47, punctul 11.

49 — A se vedea Hotărârea din 7 martie 1990, Krantz (C-69/88, Rec., p. I-583, punctul 11), Hotărârea din 13 octombrie 1993, CMC Motorradcenter (C-93/92, Rec., p. I-5009, punctul 12), şi Hotărârea din 26 mai 2005, Burmanjer şi alţii (C-20/03, Rec., p. I-4133, punctul 31).

privind libera circulație a persoanelor [50] și libertatea de stabilire [51]. În această privință subliniem că criteriul citat anterior reprezintă o legătură de cauzalitate între măsură și restricția la export și nu este vorba de o problemă de intensitate a restricției la export.

57. În continuare, trebuie să ne ocupăm de problema dacă, în cadrul interpretării articolului 29 CE, se pot aplica de asemenea criteriile definite în Hotărârea Keck și Mithouard [52], în temeiul cărora modalitățile nediscriminatorii de vânzare nu intră în domeniul de aplicare al articolului 28 CE. În opinia noastră, este adevărat că putem aplica în cadrul analizei întemeiate pe articolul 29 CE testul dezvoltat de Curte în Hotărârea Keck și Mithouard, dar trebuie să îl adaptăm la caracteristicile exportului.

58. Prin urmare, în privința acestui aspect, propunem Curții să adapteze în primul rând, pentru măsurile referitoare la export, formularea care reiese din cuprinsul punctului 16 din Hotărârea Keck și Mithouard pentru ca aceasta să fie exprimată după cum urmează: aplicarea la produse *care sunt exportate într-un alt stat membru* a dispozițiilor naționale care limitează sau interzic anumite modalități de vânzare nu constituie în mod direct sau indirect, efectiv sau potențial, un obstacol în calea comerțului între statele membre, cu condiția ca aceste dispoziții să se aplice în privința tuturor operatorilor respectivi care își exercită activitatea pe teritoriul național și ca acestea să afecteze în același mod, în drept și în fapt, comercializarea produselor naționale și a celor *care sunt exportate într-un alt stat membru.*

59. Cu toate acestea, considerăm că trebuie să luăm în considerare faptul că anumite modalități de vânzare împiedică sau restrâng *ieșirea de pe piață*, chiar dacă nu efectuează discriminări nici în drept, nici în fapt. Motivele în favoarea unei astfel de adaptări a testului consacrat în Hotărârea Keck și Mithouard sunt multiple.

60. Primul argument: o astfel de interpretare a articolului 29 CE răspunde cel mai bine obiectivului și scopului liberei circulații a mărfurilor. Anterior, în cadrul cauzelor întemeiate pe articolul 28 CE, s-a relevat că, efectuând o aplicare strictă a testului elaborat în cauza Keck și Mithouard, am putea exclude fără justificare anumite modalități de vânzare

50 — A se vedea Hotărârea din 27 ianuarie 2000, Graf (C-190/98, Rec., p. I-493, punctul 25). A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Sharpston prezentate la 28 iunie 2007 în cauza Gouvernement de la Communauté française et Gouvernement wallon (Hotărârea din 1 aprilie 2008, C-212/06, Rep., p. I-1683, punctele 56, 59 și următoarele).

51 — A se vedea Concluziile avocatului general Tizzano prezentate la 25 martie 2004 în cauza CaixaBank France (Hotărârea din 5 octombrie 2004, C-442/02, Rec., p. I-8961, punctul 75).

52 — Hotărâre citată la nota de subsol 4.

care au un efect foarte restrictiv asupra importului. De aceea, în câteva concluzii ale avocaților generali [53] și în doctrină [54] s-a arătat anterior în mai multe rânduri că modalitățile de vânzare care împiedică sau restrâng accesul la o piață trebuie considerate măsuri cu efect echivalent restricțiilor cantitative la import. Această soluție este susținută de argumentul potrivit căruia aplicarea unor criterii consacrate în Hotărârea Keck și Mithouard nu ar fi în principiu pertinentă decât *după* ce mărfurile au fost importate pe piața statului membru respectiv [55]. În același mod în care, în cazul importului, anumite modalități de vânzare pot restrânge accesul la o piață, anumite modalități de vânzare pot restrânge ieșirea de pe piață în privința exportului.

61. Este adevărat că marea majoritate a reglementărilor naționale privind modalitățile de vânzare nu are o incidență suficient de directă asupra liberei circulații a mărfurilor pentru a fi considerate drept restricții la ieșirea de pe piață. Din rândul acestora fac parte, spre exemplu, anumite reglementări privind orarele de deschidere a magazinelor [56], în ceea ce privește vânzarea anumitor articole numai în anumite magazine [57] sau numai prin anumiți comercianți [58]. În orice caz, trebuie să supunem aceste modalități de vânzare [59] unei analize întemeiate pe testul consacrat de Hotărârea Keck și Mithouard, întrucât, în caz contrar, ne-am reîntoarce în perioada anterioară acestei ultime cauze, în care operatorii economici contestau validitatea tuturor regulamentelor „care a[veau] ca efect limitarea libertății lor comerciale" [60]. Or, anumite modalități de vânzare pot restrânge exportul într-un mod mai direct, întrucât acestea sunt legate mai mult de faptul trecerii frontierei de către marfă [61]. Spre exemplu, acesta este cazul reglementărilor care interzic vânzarea anumitor produse pe internet [62]. Însă în baza unor *caracteristici* ale acestor modalități de vânzare, constituim cu dificultate două categorii predefinite și clar delimitate de modalități de vânzare, în consecință nu citățm în acest stadiu decât exemple ilustrative. Este mai important să se distingă modalitățile de vânzare în ceea ce privește *efectul* lor, prin urmare, să se determine dacă acestea pot avea un efect asupra accesului pe piață sau asupra ieșirii de pe piață.

53 — A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Stix-Hackl prezentate la 11 martie 2003 în cauza Deutscher Apothekerverband (Hotărârea Curții din 11 decembrie 2003, C-322/01, Rec., p. I-14887, punctul 77) și Concluziile avocatului general Kokott prezentate la 14 decembrie 2006 în cauza Mickelsson și Roos (C-142/05, pe rol în fața Curții, punctul 66).

54 — Barnard, C., *The Substantive Law of the EU*, citat la nota de subsol 27, p. 159 și următoarele, și Oliver, P., „Some Further Reflections on the Scope of Articles 28-30 (Ex 30-36) EC", în *Common Market Law Review*, nr. 4/1999, p. 795.

55 — A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Stix-Hackl prezentate în cauza Deutscher Apothekerverband, citate la nota de subsol 53, punctul 77. A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Kokott prezentate în cauza Mickelsson și Roos, citate la nota de subsol 53, punctul 53.

56 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 20 iunie 1996, Semeraro Casa Uno și alții (C-418/93-C-421/93, C-460/93-C-462/93, C-464/93, C-9/94-C-11/94, C-14/94, C-15/94, C-23/94, C-24/94 și C-332/94, Rec., p. I-2975).

57 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 29 iunie 1995, Comisia/Grecia (C-391/92, Rec., p. I-1621).

58 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 14 decembrie 1995, Banchero (C-387/93, Rec., p. I-4663).

59 — Este adevărat că modalitățile de vânzare menționate anterior privesc problema de a ști *când, unde și cine* vinde un produs determinat, însă nu se poate susține în principiu că aceste modalități de vânzare nu vor restrânge accesul la piață sau ieșirea de pe piață, în consecință nu am putea înțelege exemplele citate precum crearea unei categorii abstracte de modalități de vânzare, predeterminată și clar definită și pe care trebuie să o excludem de la testul consacrat în Hotărârea Keck și Mithouard.

60 — Hotărârea Keck și Mithouard, citată la nota de subsol 4, punctul 14.

61 — Este vorba în primul rând de modalități de vânzare care privesc *modul* în care produsul este vândut, însă cu greu se poate vorbi de o categorie predefinită; ar trebui să apreciem efectul unei modalități de vânzare individuale în fiecare caz concret.

62 — Deși, în Hotărârea din 11 decembrie 2003 (Deutscher Apothekerverband, C-322/01, Rec., p. I-14887, punctul 74), Curtea a concluzionat că interdicția germană de vânzare a medicamentelor pe internet exercita o influență mai mare asupra farmaciilor situate în străinătate decât asupra acelora situate în Germania și astfel a aplicat din nou criteriul discriminării de fapt, aceasta a constatat totuși existența unei discriminări de fapt a *accesului* pe piață.

62. Al doilea argument pentru a nu aplica testul consacrat de Hotărârea Keck și Mithouard modalităților de vânzare care restricționează ieșirea de pe piață este legat de faptul că, la punerea în aplicare a principiilor consacrate în hotărârea menționată, trebuie să ținem cont de caracteristicile exportului. Criteriile originii enunțate în Hotărârea Keck și Mithouard, care au fost elaborate în ceea ce privește restricțiile la import, se bazează pe principiul potrivit căruia modalitățile de vânzare nu restricționează importul dacă mărfurile naționale și cele importate pe piața pe care sunt vândute beneficiază pentru vânzarea lor de condiții de drept și de fapt identice. Prin analogie, putem transpune acest principiu în cazul exportului: pentru mărfurile vândute pe piața unui stat membru determinat și pentru mărfurile destinate ieșirii de pe acea piață, trebuie să existe condiții de fapt și de drept identice, astfel încât măsura națională să nu aibă un efect mai mare asupra mărfurilor exportate decât asupra mărfurilor vândute în statul membru de origine.

63. Însă punerea în practică a acestui principiu poate avea consecințe diferite pentru export și pentru import. În cazul importului, atunci când se aplică testul consacrat de Hotărârea Keck și Mithouard, se constată că nu există o discriminare pe piața națională între produsul național și produsul străin, în timp ce, în cazul exportului, se constată că nu există o discriminare între două produse naționale – dintre care unul va fi exportat. Dacă măsura națională nu creează o discriminare de drept între produsul exportat și cel vândut în statul membru de origine, putem, în consecință, în majoritatea cazurilor, să constatăm o eventuală discriminare de fapt la export numai din cauza circumstanțelor care nu se întâlnesc pe piața pe care este vândut produsul, ci, dimpotrivă, în afara acesteia. Cu toate acestea, ar fi adesea dificil să se constate cu certitudine repercusiunile de fapt ale factorilor exteriori de acest tip. Or, este adevărat că, numai la nivel teoretic, nu putem exclude ca o măsură națională să aibă o influență de fapt diferită asupra produsului exportat și asupra produsului vândut în statul membru de origine ținând cont de asemenea de factorii care apar pe piața pe care produsul este vândut.

64. Al treilea argument este de asemenea legat de export, întrucât, în mod just, modalitățile de vânzare vor constitui frecvent un obstacol la export și nu o cerință referitoare la aceste produse. Această circumstanță va fi, așadar, diferită de cea privind importul, în care au un efect restrictiv mai ales cerințele pe care un stat membru determinat le stabilește pentru produsele în cauză. Efectul pe care îl au cerințele privind produsele asupra mărfurilor exportate este într-adevăr diferit de cel asupra mărfurilor importate. Mărfurile importate dintr-un stat membru către un alt stat trebuie să îndeplinească cerințe duble privind produsele – în primul rând cerințele pe care le impune statul membru în care sunt produse, după aceea inclusiv cerințele impuse de statul membru de import. Sensul definiției cerințelor privind produsele în calitate de măsuri cu efect echivalent la import este de a evita ca intrarea unor mărfuri într-un stat membru de import să poată fi împiedicată sau obstrucționată din cauză că acele cerințe privind produsele impuse de statul membru de import sunt diferite de cele ale statului membru în care sunt produse. În cazul unor mărfuri care sunt importate dintr-un stat membru determinat, atunci când se stabilește dacă există un obstacol la import, luăm în considerare numai cerințele privind produsele adoptate de acest stat membru și nu cele pe care trebuie să le îndeplinească mărfurile în

statul membru către care sunt exportate. Din moment ce modalitățile de vânzare vor constitui, prin urmare, foarte frecvent un obstacol la export, se justifică excluderea de la testul consacrat de Hotărârea Keck și Mithouard a modalităților de vânzare care împiedică sau care obstrucționează direct ieșirea de pe piață.

65. Având în vedere argumentele expuse mai sus, propunem Curții să considere drept măsuri cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export reglementările statelor membre privind modalitățile de vânzare care împiedică sau obstrucționează direct *ieșirea de pe piață*.

66. Vom analiza în continuare prezenta cauză sub aspectul interpretării modificate a articolului 29 CE.

4. Aprecierea privind temeiul interpretării modificate a articolului 29 CE

67. Din argumentarea de mai sus reiese că, în stadiul actual al dezvoltării dreptului comunitar, este oportun să se modifice interpretarea articolului 29 CE. Prin urmare, vom aprecia în continuare prezenta cauză sub aspectul acestei interpretări modificate.

68. În cadrul aprecierii articolului 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor, trebuie să distingem două aspecte. Pe de o parte, trebuie să apreciem dacă articolul 29 CE se opune dispoziției înseși, prin urmare, interdicției de a solicita consumatorului un acont sau plata în termenul de renunțare de șapte zile lucrătoare. Pe de altă parte, trebuie de asemenea să analizăm, în lumina articolului 29 CE, interpretarea specifică a dispoziției belgiene care se aplică în practică, astfel încât vânzătorul nu poate solicita de la cumpărător numărul cardului său de credit, deși se obligă să nu îl utilizeze pentru a încasa plata pe perioada termenului de renunțare de șapte zile lucrătoare.

69. Aprecierea privind baza propunerii de modificare a interpretării articolului 29 CE se va face în mai multe etape.

70. Pentru început, trebuie să constatăm că dispoziția belgiană în litigiu și interpretarea acesteia se referă la modalități de vânzare; în consecință, în analiză vom aplica în primul rând criteriile desprinse din Hotărârea Keck și Mithouard. Deși dispoziția belgiană reglementează condițiile de plată, iar interpretarea acestei dispoziții se referă la o modalitate de

plată specifică, este vorba de elemente esențiale ale unui contract de vânzare și, în mod concret, de vânzare prin internet, prin urmare, trebuie să le includem în categoria modalităților de vânzare. În jurisprudența privind articolul 28 CE, Curtea a constatat deja că vânzarea prin internet reprezenta o modalitate de vânzare [63].

71. În cadrul acestei aprecieri trebuie, într-o primă etapă, să răspundem la întrebarea dacă această dispoziție și interpretarea acesteia, în primul rând, se aplică tuturor operatorilor vizați care își desfășoară activitatea pe teritoriul național și, în al doilea rând, dacă acestea afectează în același mod, în drept și în fapt, comercializarea produselor naționale și a celor exportate către un alt stat membru.

72. Primul criteriu, desprins din Hotărârea Keck și Mithouard este îndeplinit, întrucât atât dispoziția, cât și interpretarea acesteia se aplică tuturor operatorilor care își vând mărfurile în Belgia prin vânzare la distanță.

73. În cadrul celui de al doilea criteriu, trebuie mai întâi să se constate că atât dispoziția, cât și interpretarea acesteia afectează în același mod, în drept, comercializarea produselor naționale și a produselor exportate, întrucât acestea nu includ nicio normă particulară privind vânzarea mărfurilor naționale sau a mărfurilor exportate. În ceea ce privește influența exercitată în fapt asupra exportului, am afirmat anterior în cadrul aprecierii întemeiate pe jurisprudența existentă faptul că atât dispoziția belgiană în litigiu, cât și interpretarea acesteia aveau o influență identică în fapt asupra vânzării în interior și asupra exportului. Însă, potrivit propunerii de modificare a interpretării articolului 29 CE, trebuie să se aprecieze dacă dispoziția belgiană sau interpretarea acesteia constituie un obstacol în calea ieșirii de pe piață – în pofida faptului că acestea nu creează discriminări nici în drept, nici în fapt.

74. Întrucât i se interzice să solicite plata în temenul de șapte zile lucrătoare prevăzut pentru renunțare, vânzătorul expediază marfa consumatorului, fără să țină seama în niciun fel de faptul că ar putea să nu primească niciodată plata care i se cuvine. Incertitudinea în care se găsește vânzătorul în legătură cu plata poate să îl descurajeze să vândă marfa la distanță. În această privință, nu este important să se cunoască dacă riscul legat de primirea plății este diferit pentru o vânzare în străinătate în raport cu o vânzare în Belgia. Interpretarea dispoziției belgiene, în temeiul căreia vânzătorul nu trebuie să solicite de la consumator numărul cardului său de credit, implică ea însăși o incertitudine similară la adresa vânzătorului, întrucât nu există nicio garanție că acesta va primi plata. Această incertitudine poate să îl determine pe vânzătorul care se teme că ar putea să nu își primească plata să întrerupă exportul mărfii prin intermediul

63 — Hotărârea din 11 decembrie 2003, Deutscher Apothekerverband (C-322/01, Rec., p. I-14887, punctul 68 și următoarele).

internetului sau să reducă volumul acestui export. Exact pentru această temere Santurel a solicitat clienților săi stabiliți în străinătate numărul cardului lor de credit.

75. În consecință, putem constata că, în baza propunerii de modificare a interpretării articolului 29 CE, o dispoziție precum articolul 80 alineatul (3) din Legea belgiană privind protecția consumatorilor și interpretarea acesteia, potrivit căreia vânzătorul nu poate solicita de la consumator numărul cardului său de credit, constituie un obstacol la ieșirea de pe piață și, prin urmare, o măsură cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export.

76. Deși măsura menționată constituie o măsură cu efect echivalent restricțiilor cantitative la export, din jurisprudența constantă a Curții privind articolul 28 CE – pe care o putem transpune articolului 29 CE pentru motivele expuse mai sus – reiese că o reglementare națională, care implică o măsură cu efect echivalent restricțiilor cantitative, poate fi justificată de unul dintre motivele de interes general enumerate la articolul 30 CE sau de cerințe imperative [64]. În orice caz, dispoziția națională trebuie să fie de natură să asigure realizarea obiectivului urmărit și să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv [65].

77. Următoarea întrebare la care trebuie să răspundem este, așadar, aceea dacă este posibilă justificarea măsurii belgiene fie în temeiul unuia dintre motivele enumerate la articolul 30 CE, fie în temeiul uneia dintre cerințele imperative pe care Curtea le-a dezvoltat în Hotărârea cunoscută sub numele „Cassis de Dijon” [66] și în jurisprudența ulterioară. În prezenta cauză, niciunul dintre motivele enumerate la articolul 30 CE nu este pertinent, dar se poate invoca protecția consumatorilor, care este una dintre cerințele imperative.

78. Este neîndoielnic că interdicția de a solicita plata sau un acont în cursul termenului de retractare de șapte zile lucrătoare și interpretarea corespunzătoare, potrivit căreia vânzătorul nu poate, înainte de expirarea termenului menționat, să solicite consumatorului numărul cardului său de credit, urmăresc protejarea consumatorilor. Prin interzicerea solicitării plății sau a unui avans în cursul termenului de retractare, Belgia a dorit să consolideze dreptul consumatorului de a se retracta în cadrul unei vânzări la distanță, drept garantat de articolul 6 din Directiva 97/7, și să creeze în favoarea consumatorului condiții de retractare în care să își poată exercita dreptul fără niciun risc. Este ușor de înțeles ca, în cadrul unei vânzări la distanță, consumatorul să fie mai bine protejat decât în cadrul unei vânzări obișnuite; sensul dreptului de retractare conferit consumatorului rezidă în faptul că, în cazul vânzării la distanță, acesta

64 — În ceea ce privește cerințele imperative, a se vedea Hotărârea cunoscută sub numele „Cassis de Dijon”, citată la nota de subsol 42 punctul 8.

65 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 20 iunie 2002, Radiosistemi (C-388/00 și C-429/00, Rec., p. I-5845, punctele 40-42), Hotărârea din 8 mai 2003, ATRAL (C-14/02, Rec., p. I-4431, punctul 64), Hotărârea din 8 septembrie 2005, Yonemoto (C-40/04, Rec., p. I-7755, punctul 55), și Hotărârea din 10 noiembrie 2005, Comisia/Portugalia (C-432/03, Rec., p. I-9665, point 42).

66 — A se vedea Hotărârea cunoscută sub numele „Cassis de Dijon”, citată la nota de subsol 42.

nu vede efectiv produsul decât după ce îl comandă [67]. În această privință, considerentul (14) al Directivei 97/7 prevede că trebuie prevăzut un drept de retractare întrucât „consumatorul nu are posibilitatea de a vedea produsul […] sau de a aprecia natura serviciului furnizat înainte de încheierea contractului".

79. Prin adoptarea articolului 80 alineatul (3) din Legea privind protecția consumatorilor, Belgia a decis, așadar, să asigure consumatorului un nivel de protecție mai ridicat decât cel conferit de Directiva 97/7. Astfel, Belgia a împiedicat ca, în caz de retractare, consumatorul să fie nevoit să aștepte rambursarea sumelor plătite. Potrivit articolului 6 alineatul (2) din Directiva 97/7, rambursarea trebuie efectuată cât mai curând posibil și, în orice caz, în termen de 30 de zile. În același timp, Belgia a dorit să protejeze consumatorul de riscul nerambursării de către vânzător a sumelor deja plătite [68]. Pornind de la motivele enunțate, putem constata că dispoziția belgiană poate fi justificată și interpretată în temeiul protecției consumatorului.

80. În sfârșit, mai trebuie să analizăm dacă dispoziția belgiană în litigiu și interpretarea acesteia sunt proporționale. În cadrul testului de proporționalitate, trebuie să se verifice dacă dispoziția și interpretarea acesteia sunt adecvate și necesare pentru atingerea obiectivului de protecție a consumatorilor, mai precis dacă există o măsură prin care este posibilă atingerea acestui obiectiv cu aceeași eficiență, dar în mod mai puțin restrictiv pentru libera circulație a mărfurilor [69]. În primul rând, vom analiza din perspectiva

67 — În mod general, cu privire la dreptul de retractare al consumatorului în cadrul unei vânzări la distanță, a se vedea, de exemplu, Reich, N., „Die neue Richtlinie 97/7/EG über den Verbraucherschutz bei Vertragsabschlüssen im Fernabsatz", în *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, nr. 19/1997, p. 584 și următoarele, Micklitz, H.-W., „Die Fernabsatzrichtlinie 97/7/EG", în *Zeitschrift für europäisches Privatrecht*, nr. 4/1999, p. 884 și următoarele, Bernardeau, L., La directive communautaire 97/7 en matière de contrats à distance, în *Cahiers de droit européen*, nr. 1-2/2000, p. 129, Poillot, É., „Le droit comparé au service de la compréhension de l'acquis communautaire en droit privé: l'exemple du droit de rétractation dans la directive 97/7/CE concernant la protection des consommateurs en matière de contrats à distance", în *Revue internationale de droit comparé*, nr. 4/2005, p. 1017, Knez, R., „Direktiva 97/7/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 1997 o varstvu potrošnikov glede sklepanja pogodb pri prodaji na daljavo", în Trstenjak, V., *Evropsko pravo varstva potrošnikov*, GV Založba, Ljubljana, 2005, p. 113.

68 — A se vedea în acest sens Heinrichs, H., „Das Widerrufsrecht nach der Richtlinie 97/7/EG über den Verbraucherschutz bei Vertragsabschlüssen im Fernabsatz", în Beuthien, V. et al. (ed.), *Festschrift für Dieter Medicus zum 70. Geburtstag*, Heymanns, Köln, 1999, p. 190, Pützhoven, A., „Europäischer Verbraucherschutz im Fernabsatz – Die Richtlinie 97/7/EG und ihre Einbindung in nationales Verbraucherrecht", Beck, München, 2001, p. 76, Reuter, M., „Der Fernabsatz und seine rechtliche Ausgestaltung in der Europäischen Union", Peter Lang, Frankfurt, 2002, Lodder, A., Kaspersen, H. W. K. (ed.), „eDirectives: Guide to European Union Law on E-Commerce – Commentary on the Directives on Distance Selling, Electronic Signatures, Electronic Commerce, Copyright in the Information Society, and Data Protection", Kluwer, Den Haag, 2002.

69 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 10 noiembrie 1994, Ortscheit (C-320/93, Rec., p. I-5243, punctul 16), și Hotărârea din 15 iunie 1999, Heinonen (C-394/97, Rec., p. I-3599, punctul 33). În doctrină, a se vedea Lenaerts, K., și Van Nuffel, P., *Constitutional Law of the European Union*, citați la nota de subsol 40.

principiului proporţionalităţii interdicţia generală de a solicita un acont sau plata înainte de expirarea termenului de retractare şi, în continuare, din nou interpretarea potrivit căreia vânzătorul nu trebuie să solicite consumatorului numărul cardului său de credit înainte de expirarea termenului menţionat.

81. Interdicţia generală de a solicita un acont sau plata înainte de expirarea termenului de retractare este, în opinia noastră, o măsură proporţională cu obiectivul de protecţie a consumatorilor. Belgia a optat pentru un nivel de protecţie a consumatorilor prin care consumatorul nu este expus niciunui risc în caz de retractare în cadrul unui contract la distanţă. Având în vedere că Directiva 97/7 prevede un termen de retractare de şapte zile lucrătoare, este acceptabil a nu solicita consumatorului, în cursul acestui termen, nici plata mărfii pe care o primeşte.

82. Prin urmare, trebuie constatat că articolul 29 CE nu se opune unei dispoziţii naţionale care, în cadrul unei vânzări la distanţă, interzice solicitarea unui acont sau a oricărei plăţi de la consumator în cursul termenului de renunţare.

83. În sfârşit, trebuie să se verifice dacă este proporţională interpretarea dispoziţiei belgiene, potrivit căreia vânzătorul nu trebuie să solicite consumatorului numărul cardului său de credit înainte de expirarea termenului de renunţare. În această privinţă, trebuie arătat că, verificând dacă o dispoziţie de drept comunitar se opune unei dispoziţii de drept naţional, trebuie să se ţină seama nu numai de modul de redactare a acestei dispoziţii, ci şi de interpretarea pe care o conferă acesteia autorităţile naţionale [70]. Într-adevăr, dreptul comunitar se poate opune atât literei dispoziţiilor naţionale, cât şi interpretării acesteia, întrucât această interpretare la nivel naţional este obligatorie pentru toţi destinatarii. Prin urmare, autorităţile naţionale au obligaţia de a interpreta dreptul naţional în conformitate cu dreptul comunitar [71].

84. În ceea ce priveşte interpretarea potrivit căreia vânzătorul nu poate solicita consumatorului numărul cardului său de credit înainte de expirarea termenului de retractare, în opinia noastră, trebuie constatat că această

70 — În doctrină, a se vedea, de exemplu, Bieber, R., Epiney, A., şi Haag, M., *Die Europäische Union*, citaţi la nota de subsol 9, p. 80 şi 281, punctul 128, Lenaerts, K., Arts, D., şi Maselis, I., *Procedural Law of the European Union*, citaţi la nota de subsol 9, p. 162, punctul 5-056, care arată că sfera actelor cu putere de lege şi a normelor administrative naţionale trebuie apreciată în lumina interpretării pe care le-o conferă instanţele naţionale. Astfel cum am menţionat deja la punctul 9 din prezentele concluzii, în Hotărârea din 19 noiembrie 1996, Siemens (C-42/95, Rec., p. I-6017), Curtea s-a pronunţat asupra chestiunii dacă dreptul comunitar se opune unei jurisprudenţe dezvoltate de Bundesgerichtshof.

71 — În mod general, în ceea ce priveşte obligaţia de interpretare conformă dreptului comunitar primar, a se vedea Leible, S., Domröse, R., „Die primärrechtskonforme Auslegung" în Riesenhuber, K. (ed.), în *Europäische Methodenlehre – Handbuch für Ausbildung und Praxis*, De Gruyter Recht, Berlin, 2006, p. 184 şi următoarele; în ceea ce priveşte obligaţia de interpretare conformă directivelor comunitare, a se vedea Roth, W.-H., „Die richtlinienkonforme Auslegung" în Riesenhuber, K. (ed.), în *Europäische Methodenlehre – Handbuch für Ausbildung und Praxis*, De Gruyter Recht, Berlin, 2006, p. 308 şi următoarele.

interpretare depășește ceea ce este strict necesar pentru atingerea obiectivului de protecție ridicată a consumatorilor. În sprijinul acestei afirmații putem cita mai multe argumente.

85. În primul rând, vânzătorul, în acest caz, nu solicită numărul cardului de credit pentru a încasa plata mărfii, ci, dimpotrivă, numai din precauție, înainte de plata mărfii de către consumator. Dacă acesta expediază marfa fără a fi solicitat numărul cardului de credit, riscă să nu mai primească niciodată plata mărfii. Dacă vânzătorul nu prelevează suma plății cu cardul de credit, nivelul de protecție a consumatorului nu scade cu nimic. Putem înțelege în mod evident temerea autorităților belgiene ca vânzătorul să utilizeze în mod fraudulos cardul de credit pentru încasarea plății înainte de expirarea termenului de retractare sau chiar să preleveze suma cu ajutorul cardului de credit și să nu expedieze deloc marfa. Or, interpretarea dispoziției belgiene în litigiu, prin care autoritățile belgiene doresc să prevină abuzurile de acest gen, este disproporționată. Comunicarea numărului cardului de credit permite crearea unui echilibru adecvat între nivelul ridicat de protecție a consumatorului și neeexpunerea vânzătorului la riscul neplății de către consumator. Într-adevăr, în cazul în care consumatorul nu se retractează și nu plătește, vânzătorul poate preleva prețul de vânzare cu cardul de credit.

86. În al doilea rând, răspunderea penală a vânzătorului este prevăzută în Belgia pentru încălcarea obligației care îi revine de a nu preleva suma cu cardul de credit în cursul termenului de renunțare. Este adevărat că, autorizând comunicarea numărului cardului de credit, acceptăm de asemenea posibilitatea săvârșirii unor abuzuri în anumite cazuri, dar această posibilitate scade dacă se asigură eficiența sancțiunii care pedepsește infracțiunea. Această normă juridică nu este, poate, efectiv pe deplin eficientă, dar, asigurând o sancțiune adecvată, va fi suficient de eficientă pentru a garanta un nivel de protecție a consumatorilor ridicat, pe care Belgia se străduiește să îl atingă. În plus, trebuie să ținem seama de faptul că, potrivit articolului 8 din Directiva 97/7, statele membre asigură posibilitatea consumatorului de a cere anularea unei plăți în caz de utilizare frauduloasă a cardului său de plată în cadrul unui contract la distanță și, în caz de utilizare frauduloasă, de a fi recreditat cu sumele plătite ori de a-i restitui aceste sume. În afară de sancțiunea penală care îl vizează pe vânzător în cazul utilizării frauduloase a unui card de credit, este prevăzută, așadar, și o protecție specifică a consumatorului.

87. În al treilea rând, trebuie să luăm în considerare de asemenea realitatea economică a plăților efectuate cu carduri de credit, care aparțin celor ce pot fi numite „noile modalități de plată”, și a avantajelor pe care le conferă această modalitate de plată. În alte condiții clasice de plată care se află la dispoziția vânzătorului în cadrul unei vânzări la distanță (de exemplu, viramentul bancar), atunci când vânzătorul nu trebuie să solicite plata înainte de expirarea termenului de retractare, nivelul de protecție ridicat este

garantat numai consumatorului. În această privinţă, plata cu cardul de credit prezintă numeroase avantaje întrucât permite o protecţie simultană a celor două părţi interesate, consumatorul şi vânzătorul, fără ca în principiu nivelul de protecţie a consumatorului să scadă în mod sensibil. Nivelul de protecţie a acestuia din urmă nu scade decât în mod potenţial şi numai în anumite cazuri. Deşi este oportună sancţionarea acestei norme juridice, cazurile de utilizare frauduloasă a cardurilor de credit sunt rare. Situaţia în care s-ar asigura o protecţie absolută a consumatorului, dar niciuna vânzătorului, deşi există posibilitatea de a asigura protecţia concomitent amândurora, ar putea fi calificată drept *summum ius summa iniuria* – justiţia excesivă devine injustiţie. Imposibilitatea, în cazul altor modalităţi de plată, de a proteja în mod simultan consumatorul şi vânzătorul nu ne-ar putea convinge că nu se poate oferi protecţie celor două părţi interesate dacă o formă de plată determinată permite acest lucru.

88. Pentru motivele expuse mai sus, considerăm ca fiind disproporţionată interpretarea dispoziţiei belgiene potrivit căreia, în cadrul unei vânzări la distanţă, vânzătorul nu trebuie să solicite consumatorului numărul cardului său de credit în cursul termenului obligatoriu de renunţare, deşi acesta se angajează să nu îl utilizeze pentru a încasa plata înaintea expirării termenului respectiv.

89. În lumina consideraţiilor de mai sus, trebuie să se constate că articolul 29 CE se opune interpretării unei dispoziţii naţionale potrivit căreia, în cadrul unei vânzări la distanţă, vânzătorul nu trebuie să solicite consumatorului numărul cardului său de credit în cursul termenului obligatoriu de renunţare, deşi acesta se angajează să nu îl utilizeze pentru a încasa plata înaintea expirării termenului respectiv.

5. Concluzie

90. Din analiza de mai sus rezultă, aşadar, că, deşi articolul 29 CE nu se opune semnificaţiei pe care o are dispoziţia belgiană în temeiul unei interpretări literale stricte, însă se opune interpretării pe care i-o atribuie autorităţile naţionale. Astfel cum s-a arătat deja, acestea din urmă au obligaţia de a interpreta dreptul naţional în conformitate cu dreptul comunitar. În definitiv, putem constata, aşadar, că articolul 29 CE nu se opune unei dispoziţii naţionale care, în cadrul unei vânzări la distanţă, interzice solicitarea unui avans sau a oricărei plăţi de la consumator în cursul termenului obligatoriu de renunţare, dacă această dispoziţie nu este interpretată în sensul că, în cursul termenului obligatoriu de renunţare, vânzătorul nu poate solicita consumatorului numărul cardului său de credit, deşi se angajează să nu îl utilizeze în cursul termenului respectiv pentru a încasa plata.

VII — Concluzie

91. Având în vedere toate constatările de mai sus, propunem Curții să răspundă la întrebarea preliminară formulată de Hof van Beroep te Gent după cum urmează:

„Articolul 29 CE nu se opune unei dispoziții naționale care, în cadrul unei vânzări la distanță, interzice solicitarea unui avans sau a oricărei plăți de la consumator în cursul termenului obligatoriu de renunțare, dacă această dispoziție nu este interpretată în sensul că, în cursul termenului obligatoriu de renunțare, vânzătorul nu poate solicita consumatorului numărul cardului său de credit, deși se angajează să nu îl utilizeze în cursul termenului respectiv pentru a încasa plata.”